

члени УСДРП. «Просвіта» мала свої філіали у селах Мануйлівка, Петриківка Новомосковського повіту, у с. Діївка Катеринославського повіту та в інших [14, 59]. За своїм впливом на населення, підкреслює Ем. Коган, послаючись на жандармські документи, існуючі в губернії просвітницькі товариства сприяли «духовному розвитку українського народу» [14, 58]. Проте, як і в інших авторів, у статті вкотре підкреслюється невдоволення станом джерел, зокрема жандармських документів. «Слід відзначити, – пише її автор, – що важко судити про дійсний стан речей за жандармськими повідомленнями, особливо перших років війни, вражаючих своєю сухістю та казенним благополуччям» [14, 55]. Тоді ж у іншому збірнику подібного гатунку з'явилася стаття одеських авторів Н. Межберга та С. Когана, присвячена економічному розвитку та робітничо-селянському рухові на Одещині [15, 47-123]. В ній також є інформація про селянський рух в роки Першої світової війни. Вона засвідчує, що останній відбувався тут у руслі тенденцій, характерних для всього південноукраїнського району. Автори відзначають тут помітну активність селян у боротьбі проти великого поміщицького землеволодіння, зростання орендних цін на землю і дорожнечі, підкреслюють масове зростання невдоволених війною, поширення агітації на селі проти війни, царя та його оточення, проти підступності органів поліції тощо. Щоправда, вся ця інформація, взята із жандармських архівів, практично позбавлена конкретного фактичного матеріалу. Попри це, останні дві публікації можна відзначити як перші в Україні, в яких мова йшла про селянський рух саме у роки Першої світової війни.

Загалом же, оцінюючи радянську історіографію напрацьовану протягом 20-х рр. ХХ ст., відзначимо, що вивчення демократичного руху на селі мало відверто побічний характер, помітно поступаючись ключовим на той час науковим проблемам, якими були вивчення історії Жовтневої революції та радянської держави, а також історії робітничого класу і його передового загону – партії більшовиків. Не сприяв вивченню селянського руху в роки війни і незадовільний стан джерельної бази, недоступність більшості архівів. Проте саме у 1920-х рр. було закладено серйозні підмурки для подальшого якісного вивчення масового селянського руху, який мав місце у роки Першої світової війни.

1. Кульчицький С. В. *Комунізм в Україні: перше десятиліття (1918–1928)*. – К.: Основа, 1996.
2. Ресит О. П. *Україна в імперську добу (XIX – початок ХХ ст.)*. – К.: Інститут історії України НАН України, 2003.
3. Хрящєва А. *Крестьянство в войне и революции: Социально-экономические очерки А. Хрящевой*. – М.: 14-я типогр. М.С.Н.Х., 1921.
4. Граве Б. *К истории классової борьбы в России в годы империалистической войны (июль 1914 – февраль 1917 г.)*: Пролетариат и буржуазия. – М.; Л.: Госиздат, 1926. – 398 с.
5. *Нариси історії архівної справи в Україні / за голов. ред. Ірини Матяж та Катерини Климової*. – К.: Видавничий дім «КМ Академія», 2002.
6. Шевченко В. М. *Земельний ринок України (1861–1917 рр.)*: монографія. – Ніжин: ТОВ «Видавництво Аспект – Поліграф», 2010.
7. Шестаков А. В. (Никодим). *Очерки по сельскому хозяйству и крестьянскому движению в годы войны и перед Октябрём 1917 года*. – Ленинград: Прометей, 1927.

8. *Детельніше про це див.: Волнения в Харьковской губернии в годы империалистической войны // Красный архив*. – 1936. – №3 (76).
9. *Очерки истории немцев и меннонитов Юга Украины (конец XVIII – первая половина XIX в.) / С. И. Бобьлева и др.* – Днепропетровск: Арт-Пресс, 1999.
10. *Политическое положение России накануне февральской революции в жандармском освещении // Красный архив*. – 1926. – №4 (17).
11. *Гоннер С. Большевицкие организации накануне и в первый период февральской революции в Екатеринославе // Летопись революции*. – 1927. – №2 (23).
12. *Коцюбинский Ю. Черниговская организация большевиков в годы войны // Летопись революции*. – 1927. – №2 (23).
13. *Щербаков В. Черниговщина накануне революции и в дооктябрьский период 1917 г. // Летопись революции*. – 1927. – №2 (23).
14. *Коган Ем. Из истории аграрного движения 1917 г. на Екатеринославщине // Борьба за Советы на Екатеринославщине: Сборник воспоминаний и статей*. – Днепропетровск: Издание Днепропетр. истпарта, 1927.
15. *Межберг Н., Коган С. Экономика Одещины и рабоче-крестьянское движение в 1914–1917 гг. (Предпосылки Октября в Одессе) // Октябрь на Одещине: Сборник статей и воспоминаний. К 10-летию Октября*. – Одесса: Тип. «Известия» им. Тов. Зиновьева, 1927.

С.В. Білоус

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ МОЛДАВСЬКОЇ АВТОНОМНОЇ РАДЯНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РЕСПУБЛІКИ НА СТОРІНКАХ ЧАСОПІСУ «КРАСНАЯ БЕССАРАБИЯ»

Проаналізовано публікації часопису «Красная Бессарабия», що був офіційним органом Товариства бессарабців протягом 1926-1938 рр. На його сторінках публікувалася значна кількість джерел та інших матеріалів, що проливають світло на історію МАРСР, що існувала у складі УРСР 1924-1940 рр.

Ключові слова: «Красная Бессарабия», МАРСР, історичне джерело, україно-молдовські взаємини, Товариство бессарабців.

This article analyzes the publication of the magazine «Red Bessarabia», which was the official organ of the Association for Bessarabians 1926-1938 gg. The pages published a significant number of sources and other materials that reflect the history of MASSR that existed in the USSR in 1924-1940 years.

Key words: “Red Bessarabia” MASSR, a historical source, the Ukrainian-Moldovan relations, Society bessarabian.

У жовтні 2014 р. виповнюється 90 років від часу створення на лівобережжі Дністра Молдавської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки, яка проіснувала у складі Радянської України до 1940 року. Це національно-адміністративне утворення мало активно впливати на вирішення «бессарабського питання», метою якого було повернення території між Дністром та Прутом до складу СРСР.

Досліджуючи історію Молдавської Автономної Республіки, зауважимо, що в архівах України та Молдови зберігається дуже мало історичних документів, що проливають світло на історію республіки, значна їх кількість втрачена в роки війни. За таких умов зростає значення періодики як важливої

групи історичних джерел. Аналізуючи зміст публікацій періодики, стає зрозумілим, що всі ці видання мали відверто пропагандистський характер. Однак на основі критичної оцінки з них можна запозичити значну кількість фактичної інформації про різні аспекти історії республіки.

Цікавим та маловідомим джерелом періодики з історії МАРСР є журнал «Красная Бессарабия», що видавався у Москві протягом 1926–1938 рр. Нині майже всі примірники журналу зберігаються у відділі періодики національної бібліотеки ім. В. Вернадського.

Досліджуючи вказану тему зауважимо, що окремі публікації з журналу використовували дослідники історії Молдавської Автономної Республіки та Бессарабії міжвоєнного періоду. Це стосується насамперед монографії Я.М. Копанського [1]. В ній вивчено діяльність Товариства бессарабців, офіційним органом якого була «Красная Бессарабия», а тому автор широко послуговується опублікованими на її сторінках матеріалами. Характеристику окремих публікацій часопису можна знайти у монографії А.В. Репіди [2]. Значну кількість різноманітних джерел з історії МАРСР, що опубліковані у виданні, використовували історики Придністровської Молдавської Республіки [3].

Автор публікації ставить за мету охарактеризувати публікації часопису, в яких розкрито соціально-економічний, суспільно-політичний та культурний розвиток республіки.

Після окупації Бессарабії Румунією у 1918 р. та громадянської війни 500 тис. мешканців Бессарабії опинилися за її межами [4, 27]. Більшість із них оселилися на території лівобережжя Дністра, а також в Україні, Росії та інших радянських республіках. Десятки тисяч вихідців із Бессарабії емігрували до країн Центральної та Західної Європи, а також Америки.

Радянське керівництво, намагаючись повернути Бессарабію до складу СРСР, розпочало активну пропагандистську кампанію із залученням бессарабських емігрантів не тільки на території СРСР, але і фактично по всьому світу. З цією метою 4 травня 1924 р. на установчому з'їзді бессарабців, що проживали у Москві було створено Товариство бессарабців «Руки геть румунських загарбників від Бессарабії». Першим головою товариства було обрано О.В. Христева, одного із керівників боротьби за встановлення влади більшовиків в Бессарабії [1, 48]. Активісти Товариства бессарабців брали участь у створенні МАРСР. Створення Молдавської Автономної Республіки на лівобережжі Дністра у жовтні 1924 р. визначило головні напрями діяльності Товариства бессарабців, найважливішим завданням якого стало приєднання Бессарабії до Радянського Союзу.

Протягом 1924–1925 рр. на території СРСР виникло більше 150 відділень Товариства [5, 56]. Другий пленум Товариства, що відбувся у Москві у грудні 1925 р., ухвалив рішення заснувати друкований орган. Ним став часопис «Красная Бессарабия». Перший номер видання було надруковано накладом дві тисячі примірників у лютому 1926 р. Головним редактором журналу було призначено П.Н. Алісова [1, 71].

«Красная Бессарабия» друкувалася російською мовою, її примірники розповсюджувалися на

території СРСР, а також у відділеннях Товариства в Країнах Європи та Америки, були активні спроби нелегально завести її і на територію Бессарабії, що перебувала у складі Румунії.

Центральне місце у часописі посідало висвітлення «Бессарабського питання» в радянсько-румунських відносинах. Редакція використовувала різноманітні форми подачі матеріалів, від короткої інформації до проблемних та узагальнювальних статей. Наприклад, рубрика «Як вони керують Бессарабією», що з'явилася вже у першому номері часопису, містила повідомлення про розправи жандармів над селянами Сорокського повіту Бессарабії. Видання постійно публікувало статті про ситуацію в Румунії. Такі матеріали були, як правило, упередженими і містили лише критичні матеріали про соціально-економічне та політичне становище Румунської держави, відносини якої з СРСР до початку 1930-х рр. були дуже складними. Позитивно оцінювалася лише діяльність Комуністичної партії Румунії. Часопис публікував радянські дипломатичні документи, що відображали боротьбу за повернення Бессарабії до складу Радянського Союзу. Одним із важливих напрямів у діяльності видання стало наведення доказів того, що народ Бессарабії є невід'ємною частиною населення СРСР. Така інформація подавалася на прикладі боротьби пролетаріату та селянства Бессарабії проти румунських окупантів.

Важливе місце у публікаціях «Красной Бессарабии» належало статтям із історії створення Молдавської Автономної Республіки. Так, у № 4 за 1927 р. журнал опублікував документи ініціативної групи на чолі з Г. Котовським, в яких обґрунтовувалася необхідність створення республіки на лівобережжі Дністра [6, 55–56]. Протягом наступних років видання продовжувало публікацію таких джерел. У № 6 за 1928 р. було опубліковано доповідну записку М. Фрунзе, з якою він звернувся до ЦК РКП(б) напередодні створення республіки. В ній, зокрема, зазначалося: «Молдавська Республіка може відіграти таку ж роль, що і Карельська стосовно Фінляндії. Вона слугувала б об'єктом привернення уваги та симпатій бессарабського населення й дала б ще більший привід претендувати на возз'єднання з нею Задністров'я» [7, 12].

«Красная Бессарабия» на своїх сторінках публікувала матеріали з'їздів та конференцій, що відбувалися в Автономній Республіці. Зокрема, протягом 1930–1931 рр. кілька номерів часопису було присвячено публікації документів Першого всемолдавського з'їзду Рад, на якому було обрано керівні органи республіки [8]. У № 3 за 1933 р. журнал опублікував матеріали Першої всемолдавської партійної конференції [9]. В одному із номерів «Красной Бессарабии» за 1928 р. опубліковано текст її Конституції, що була прийнята 23 квітня 1925 р. на Першому з'їзді Рад МАРСР [10]. Цікавою для дослідника історії МАРСР є дискусія, що мала місце на сторінках часопису з приводу затвердження символіки республіки [11]. Остаточний герб та прапор Автономної Республіки було затверджено лише у 1938 р., до цього Автономна Республіка послуговувалася радянськими державними символами УРСР.

Часопис публікував матеріали, в яких йшлося про успіхи в економічному, політичному та культурному розвитку МАРСР. Лише за 1929–1933 рр. він видрукував понад сто таких публікацій, більшість з яких мали пропагандистський характер. На сторінках журналу публікувалися статті про розвиток промисловості та транспорту. Так, у виданні за 1930 р. №4 була опублікована досить велика за обсягом стаття Голови Раднаркому МАРСР С.І. Димитріу про головні підсумки розвитку Автономної Республіки за 1928–1929 господарський рік [12]. Наведені у ній статистичні матеріали можуть залучатися до дослідження соціально-економічного розвитку республіки. У №6 за 1933 р. Голова ЦВК Автономної Республіки Є.П. Воронович із більшовицькою прямою характеризував успіхи керівництва республіки у проведенні «суцільної колективізації сільського господарства та боротьбу із куркульством» [13, 65]. У цьому ж номері опубліковано статтю С.В. Бантке про будівництво консервних заводів у Тирасполі та Рибниці, допомогу у будівництві, надану промисловими підприємствами Одеси та Миколаєва. Редакція журналу публікувала також статті про досягнення окремих колгоспів, зокрема «Комсомольська іскра» с. Хрустова, «Маяк» та імені Г. Бужора м. Рибниця.

У березні 1930 р. у часописі було опубліковано статтю В.А. Луценка [14]. В ній наведено дані щодо зростання бюджету республіки та суми матеріальної допомоги УРСР. З неї дізнаємося про те, що бюджет республіки у 1928–1929 господарському році склав 8,3 млн крб., а матеріальна допомога УСРР Автономній Республіці у 1929–1930 р. становила 4 млн. крб.

Із публікації В.Ф. Андріяшева, що міститься у №5 за 1936 р. читач дізнається про будівництво Тираспольської ТЕС. Значну увагу автор приділив також будівництву електростанцій у Рибниці, Дубосарах, Григоріополі та Кам'янці [15]. У цьому ж номері опубліковано цікаві статистичні матеріали про роботу виноробних заводів у Тирасполі та Попенках. У публікації журналу за 1937 р. дослідник віднайде значну кількість статистичного матеріалу про роботу підприємств місцевої промисловості Автономної Республіки.

Протягом 1931 р. «Красная Бессарабия» опублікувала серію статей про комуни бессарабців с. Ободівки (нині Тростянецького району Вінницької області). Зокрема, у №3-4 детально проаналізовано господарську діяльність комуни за 1930 р. У №5-6 журналу міститься значна за обсягом публікація керівника комуни В.Ф. Левицького, який детально розповів про створення та діяльність комуни, а також про шефство над комуною кавалерійської дивізії ім. Г. Котовського [16]. У 1932 р. на основі публікацій журналу в Москві було видано книгу М.Я. Могилевського «Рационализация и управление сельхозкоммуной», у якій узагальнено досвід роботи Ободівської комуни.

Відзначимо, що у 1932–1933 рр. преса Бессарабії та Румунії багато писала про ситуацію на лівобережжі Дністра, про масову смертність від голодомору та виселення частини заможного молдавського селянства до Сибіру. З цього приводу «Красная Бессарабия» опублікувала серію статей, в яких

спростовано таку інформацію і наведено приклади кривавих репресій румунських властей у Бессарабії [17]. Такого роду публікації можуть слугувати прикладом того, як сталінське керівництво вводило в оману громадськість не лише в СРСР, але і за його межами.

На сторінках «Красной Бессарабии» публікували свої статті керівники Республіки Г.І. Старий, Є.П. Воронович, С.І. Дмитріу, П.Р. Кьору. Серед авторів статей про МАРСР зустрічаємо також керівників та активістів Товариства бессарабців, зокрема М.В. Балуха, Х.К. Богопольського, М.О. Демидова, О.П. Сополтян. У журналі публікували свої статті відомі у МАРСР політики, науковці та діячі культури, зокрема історик В.П. Волгін, архітектор О.В. Щусєв, географ Л.С. Берг, актриса та режисер С.Г. Бірман.

Особливу увагу часопис приділяв розвитку культури МАРСР. Успіхи в освіті, виникнення вищої школи, розвиток періодики та видавничої справи, проблеми літератури та мистецтва, становлення науки в Автономній Республіці постійно обговорювалися на сторінках журналу. Характеризуючи культурні перетворення в Автономній Республіці, «Красная Бессарабия» головну увагу приділяла боротьбі із неписьменністю. Так, у №3 за 1927 р. було опубліковано статистичні дані за наслідками перепису 1926 р. Із них дізнаємося, що кількість неписьмених у республіці склала 36,9%, що було значно гірше середнього показника по УСРР. У цей час в Автономній Республіці працювало 276 шкіл лікнепу у селах та 32 у містах. Заняття із неписьменними проводилися також у 119 хатах-читальнях та 75 клубах, бібліотеках та червоних кутках. У статті наведено цікаві свідчення про національний склад населення та мовну політику керівництва республіки. Так, за даними журналу, у кінці 1920-х рр. на території МАРСР молдовську мову використовував 71 заклад політичної пропаганди, українську – 46, російську – 22, російську та українську – 63, єврейську – 4, німецьку – 7, болгарську – 1 заклад [18].

Важке місце на сторінках видання відводилося історії виникнення вищих та середніх спеціальних навчальних закладів. Зокрема, із публікації І.Ф. Гаян [19], що міститься у №6 за 1934 р., дослідник може дізнатися про те, що у 1930 р. було створено перший ВНЗ МАРСР – Інститут народної освіти, у 1932 р. розпочав роботу Тираспольський сільськогосподарський інститут. У публікації наведено статистичні дані про кількість студентів-вихідців із Автономної Республіки, що навчалися у ВНЗ УСРР та інших союзних республік.

У часописі публікувалися наукові розвідки співробітників Україно-молдовської комісії при ВУАН. Такі публікації присвячувалися минулому україно-молдовських взаємин. Особливо цікавою є опублікована у №4 за 1935 р. наукова розвідка С.П. Шамрая про заселення українцями та молдованами території лівобережного Придністров'я [20].

На сторінках журналу публікувалася значна кількість матеріалів про допомогу республік СРСР Молдавській Автономній Республіці у розвитку культури та мистецтва. Коли у 1936 р. в МАРСР працювала велика група українських майстрів живопису на чолі з А.А. Шовкуненком, «Красная Бессарабия» розмістила цікаву публікацію про

допомогу митців України своїм колегам з Автономної Республіки [21]. У статті є також інформація про відкриття у 1931 р. в Тирасполі Українського музично-драматичного театру під керівництвом відомого українського актора та режисера А.П. Гайдабури.

У жовтні 1934 р. відзначалася 10 річниця утворення МАРСР. До ювілею «Красная Бессарабия» підготувала спеціальний випуск журналу за №9, який повністю був приурочений цій події. На його сторінках керівники Автономної Республіки та активісти Товариства бессарабців опублікували значну кількість матеріалів про досягнення республіки в галузі економіки та культури.

Часопис «Красная Бессарабия» може слугувати і своєрідним джерелом з історії політичних репресій кінця 1930-х рр. у МАРСР. Коли у травні 1937 р. було звільнено із посад, а пізніше арештовано та страчено Голову Президії ЦВК МАРСР Є.П. Вороновича, Голову РНК Республіки Г.І. Старого та інших керівників Автономної Республіки, у журналі було надруковано статтю В.А. Топольського [22]. В ній звучала така оцінка діяльності «ворогів народу»: «Ненавистна банда буржуазно-націоналістичних агентів фашистських розвідок пробралася до керівництва МАРСР і намагалася відірвати Радянську Молдавію від Радянського Союзу і віддати її під владу румунських капіталістів». На початку 1960-х рр. керівники республіки, що зазнали репресій, були помертно реабілітовані.

Важливе місце на сторінках часопису відводилося публікації мемуарів учасників боротьби за встановлення радянської влади у Бессарабії та Придністров'ї. Особливо цікавими є спогади А.В. Грізо, В.О. Іскімжі, В.В. Луньова опубліковані в «Красной Бессарабии» протягом 1928–1930 рр. [23]. До важливих публікацій, розміщених у журналі у перші роки його існування, належить стаття Б.І. Борисова «Славна річниця Татарбунарського повстання» [24], її можна розглядати як першу спробу наукового дослідження повстання у с.Татарбунари восени 1924 р. Багато сторінок журналу присвячено керівникам боротьби за встановлення влади рад у Придністров'ї: Г.І. Котовському, П.В. Ткаченко, М.Фрунзе та ін. [25].

З липня 1935 р. головним редактором видання став М.Д. Луценко, а у жовтні цього року побачив світ согий номер «Красной Бессарабии». Журнал і надалі публікував матеріали з історії МАРСР, економічного та соціального розвитку республіки, однак дедалі більше ставав заідеологізованим, на його діяльність впливала тоталітарна система, що утвердилася в СРСР. В кінці 1930-х рр., в умовах нових геополітичних реалій, Товариство бессарабців поступово згорнуло свою діяльність. Організація, що так активно працювала, виявилася непотрібною за умов, коли у питанні приєднання Бессарабії сталінське керівництво вирішило діяти іншими засобами. Її розпуск у серпні 1939 р. відбувся майже непоміченим. Ще раніше, у грудні 1938 р., вийшов у світ останній номер «Красной Бессарабии».

Підсумовуючи викладений у публікації матеріал, зробимо певні висновки. За більше ніж дванадцять років свого існування «Красная Бессарабия» опублікувала значну кількість документальних джерел, статистичної інформації та матеріалів публіцистики,

що проливають світло на різні сторони життя Молдавської Автономної Республіки. Однак, досліджуючи такого роду джерела, потрібно враховувати їх пропагандистський та агітаційний характер, а тому наведена у публікаціях інформація вимагає критичного ставлення та порівняння з іншими групами джерел історії МАРСР.

1. Копанский Я.М. Общество бессарабцев в СССР и союзы бессарабских эмигрантов(1924-1940 гг.) - Кишинев, 1978. - 196 с.

2. Репида А.В.Образование Молдавской АССР. - Кишинев,1974. - 183 с.

3. История Приднестровской Молдавской Республики: в 2 т. / Бабилунга Н.В. и др. - Тирасполь, 1996. - Т. 1. - 388 с.

4. Брысякин С.К., Сытник М.К. Торжество исторической справедливости: 1918 и 1940 годы в судьбах молдавского народа. - Кишинев,1969. - 217 с.

5. Начало большого пути. Сборник документов и материалов к 40-летию образования Молдавской ССР и создания Коммунистической партии Молдавии. - Кишинев, 1964. - 119 с.

6. Токарь В.История создания социалистической государственности молдавского народа // Красная Бессарабия. - 1927. - №4. - С.51-63.

7. Кодряну В. М. Фрунзе-основатель МАССР // Там само. - 1928. - №6. - С.5-13.

8. Первый Всемолдавский съезд Советов.Отчет по стенограмме. Ч.1 // Там само. - 1930. - №1. - С.3-18; Первый Всемолдавский съезд Советов.Ч.2 // Там само. - 1931. - № 3. - С.24-32.

9. Первая Всемолдавская конференция партии большевиков // Там само. - 1933. - № 3. - С.5-26.

10. Конституция МАССР // Там само. - 1928. - № 2. - С.2-18.

11. Символы государственности МАССР // Там само. - 1930. - № 6. - С.29-36.

12. Димитриу С.И. Итоги работы МАССР в 1928-1929 хозяйственном году // Там само. - 1930. - № 4. - С.26-31.

13. Воронович Е.П. Большевицкие темпы коллективизации // Там само. - 1933. - № 6. - С.60-71.

14. Луценко В.А. Бюджет Молдавской Автономной Республики // Там само. - 1930. - № 2. - С.9-16.

15. Андрияшев В.Ф. Лампочку Ильича в каждый дом // Там само. - 1936. - № 5. - С.31-36.

16. К.П.Корняк. Итоги хозяйственной деятельности колхозы им.Г.Котовского с. Ободовки // Там само. - 1931. - № 3-4. - С.50-58; Левицкий В.Ф. Исторический путь колхозы им.Г. Котовского // Там само. - 1931. - № 5-6. - С.42-49.

17. В.И.Иванов.Терор оккупантов в Бессарабии // Там само. - 1934. - № 1. - С.12-21.

18. Демидов М.О. Победы на фронте культурной революции // Там само. - 1927. - № 3. - С.33-42.

19. Гаян И.Ф. Кузница кадров для построения социализма // Там само. - 1934. - № 6. - С.40-45.

20. Шамрай С.П. Заселение районов левобережного Приднестровья до р. Ягорлык // Там само. - 1935. - № 4. - С.51-64.

21. Бессараб К.Е. Братская помощь народу МАССР // Там само. - 1936. - № 10. - С.71-76.

22. Топольский В.А. Карающий меч трудового народа // Там само. - 1937. - № 9. - С.11-16.

23. Гриво А.В. Борьба за власть советов в Тирасполе // Там само. - 1928. - № 1. - С.61-66; Искимжи В.О. Бессарабское подполье // Там само. - 1930. - № 7. - С.69-77; Лунев В.В. Идеи В.И. Ленина живут и побеждают // Там само. - 1930. - № 8. - С.59-68.

24. Борисов Б.И. Славная годовщина Татарбунарского восстания // Там само. - 1929. - № 9. - С.59-68.

25. Воспоминания о славном полководце // Там само. - 1927. - № 3. - С.40-61; Сироткин В.А. Борец за власть советов т. П.Ткаченко // Там само. - 1929. - № 12. - С.52-59.; Шишмарьов В. Боевой путь М.Фрунзе // Там само. - 1934. - № 1. - С.21-35.